

Stockholm den 30 juni 2025

R-2025/1058

Till Justitiedepartementet

Ju2025/01048

Sveriges advokatsamfund har genom remiss den 7 maj 2025 beretts tillfälle att yttra sig över Utkast till lagrådsremiss Skärpta regler för villkorlig frigivning.

Sammanfattning

Advokatsamfundet avstyrker förslagen om att öka den andel av strafftiden som ska avtjänas innan villkorlig frigivning, att sänka tröskeln för uppskjuten villkorlig frigivning vid misskötsamhet samt att införa uppskjuten frigivning vid risk för återfall i allvarlig brottslighet.

Samfundet anser att det nuvarande systemet med villkorlig frigivning fungerar väl och att det saknas underlag som visar att en förlängd anstaltstid eller sänkta trösklar skulle förebygga brottslighet. Förslagen riskerar tvärtom att medföra negativa konsekvenser såsom minskade incitament till gott uppförande, ökad rättsosäkerhet och högre belastning på förvaltningsdomstolarna.

Advokatsamfundet menar att resurser i stället bör användas till riktade brottsförebyggande insatser, särskilt mot grova våldsbrott i kriminella miljöer, och att en förlängning av provotiden efter frigivning är ett mer ändamålsenligt alternativ.

Synpunkter

Bakgrund

I utkastet anges i problembeskrivningen att det skett en ökning av grova våldsbrott som i allt större utsträckning drabbar tredje man. Syftet med förslagen anges att minska brottsligheten och öka människors trygghet.¹

Advokatsamfundet invänder inte mot problembeskrivningen men vill, utifrån att förslaget träffar även personer som inte dömts för sådan allvarlig brottslighet, peka på att statistiken visar att den totala våldsnivån inte har ökat sedan 1990-talet och att mycket talar för att den samlade brottsligheten har planat ut över tid. Det dödliga våldet utan skjutvapen har dessutom minskat. Även återfallsfrekvensen bland de som frigges från anstalt har minskat stadigt de senaste 20 åren. Precis som utredningen redogjort för är det inte möjligt att med stöd av forskning eller statistik dra slutsatsen att en förlängd anstaltstid förebygger eller förhindrar återfall i brott över tid.²

Detta sammantaget visar att det nuvarande systemet med villkorlig frigivning fungerar väl och att det i huvudsak saknas behov av förändringar. Merparten av de förslagna åtgärderna skulle drabba alla som dömts till fängelse, inte enbart de som döms för grova våldsbrott. Det saknas motiverade skäl till varför personer dömda för annan brottslighet än den som omfattas av problembeskrivningen ska omfattas av skärpta regler. Därtill skulle kostnaderna för att genomföra förslagen – vilka skulle innebära att fler avtjänar längre fängelsestraff – bli mycket höga. Ur ett samhällsperspektiv bör dessa resurser i stället användas till brottsförebyggande insatser. För att motverka den ökade förekomsten av dödligt skjutvapenvåld och sprängningar i främst kriminella miljöer är det mer ändamålsenligt att vidta riktade åtgärder mot just dessa brottstyper, än att genomföra en genomgripande reform av ett i grunden fungerande system.

Som svar på Advokatsamfundets tidigare synpunkt att samhällsutvecklingen inte motiverar en repressionshöjning, anges i utkastet bl.a. att samhällets syn på brottslighet förändrats och att det är viktigt att skärpa reglerna ur ett trovärdighetsperspektiv.³ Advokatsamfundet vidhåller sin tidigare framförda synpunkt och vänder sig emot att en uppgiven samhällssyn och ett påstått behov av att värna

¹ Se utkastet s. 29.

² Se SOU 2024:48 s. 664.

³ Se utkastet s. 33.

trovärdigheten – snarare än forskning om straffets effekter på brottsligheten – ska läggas till grund för förändringar i regelverket.

Uppskjuten villkorlig frigivning vid risk för återfall i allvarlig brottslighet Förslag 6.2

Advokatsamfundet avstyrker utredningens förslag 6.2.

Inledningsvis kan nämnas att förslaget inte behandlades i utredningen och därför inte varit föremål för noggrann beredning.

Förslaget strider mot de grundläggande rättsliga principer som påföljdssystemet vilar på. Den enskilde skulle inte längre avtjäna sitt straff enbart för de brott som han eller hon har begått, utan även på grundval av en bedömning av risken för framtida brottslighet – det vill säga för handlingar som inte har inträffat och kanske aldrig skulle komma att inträffa. Syftet med förslaget synes vara att förhindra att den intagne begår nya grova brott under tiden i frihet. Eftersom den intagne inte har haft möjlighet att visa hur han eller hon skulle agera i frihet efter verkställighetens början, finns en påtaglig risk att bedömningen i praktiken skulle baseras på historiska data, såsom tidigare brottslighet.

Förslaget har flera brister, men den kanske mest allvarliga är att förutsägbarheten avseende strafftiden skulle gå förlorad. Bedömningen av om villkorlig frigivning ska medges riskerar att grundas på faktorer som den intagne själv inte kan påverka. Därmed minskar också incitamenten till gott uppförande under anstaltsvistelsen. Det är inte svårt att föreställa sig att detta skulle leda till negativa konsekvenser för miljön på anstalterna, både för de intagna och för Kriminalvårdens personal. Detta bör jämföras med det nuvarande systemet, där den intagnes eget beteende, exempelvis i form av misskötsamhet, kan ligga till grund för ett uppskjutande av den villkorliga frigivningen. Enligt Advokatsamfundet är detta en bättre och mer rättssäker ordning.

Därtill är det viktigt att framhäva att riskbedömningar enligt forskningen har en stor brist på träffsäkerhet⁴, vilket är ett starkt skäl som talar emot att de bör ligga till grund för en sådan ingripande förändring som föreslås.

⁴ Se SOU 2024:48 avsnitt 6.2.2.

*Tydligare reaktioner för misskötsamhet under verkställighet i kriminalvårdsanstalt,
Förslag 6.1*

Advokatsamfundet avstyrker utredningens förslag 6.1.

Inte heller detta förslag behandlades i utredningen och har därför inte varit föremål för noggrann beredning.

Enligt förslaget ska vid bedömningen av om den villkorliga frigivningen ska skjutas upp vara tillräckligt att det finns skäl mot villkorlig frigivning, i stället för att, som i dag, krävas särskilda skäl.

Den aktuella bestämmelsen ändrades så sent som 2021, då kravet på synnerliga skäl ersattes med ett krav på särskilda skäl. I utkastet anges att denna lagändring ännu inte utvärderats, men att andelen som på egen begäran avslutat ett program har minskat från 19 procent till 9 procent mellan 2020 och 2022.⁵ Det framgår alltså av utkastet att den tidigare ändringen visserligen inte har utvärderats, men att de påvisade effekterna av den reform som redan genomförts har varit positiva. Några motiv för ytterligare ändringar saknas därför.

En farhåga med förslaget är att tröskeln för att skjuta upp villkorlig frigivning blir så låg att intagna inte vågar framföra sina åsikter eller tillvarata sina rättigheter, av rädsla för att en enstaka anmärkning – som inte är av allvarlig natur – skulle påverka bedömningen av deras villkorliga frigivning. Därtill riskerar en enstaka överträdelse i början av verkställigheten att leda till att den intagne ser minskade incitament att sköta sig under resten av strafftiden. Det ligger vidare i sakens natur att fler intagna i en sådan ordning kan förväntas vilja få sina varningar prövade i högre instans, vilket skulle innebära en ökad belastning på förvaltningsdomstolarna. Rättsosäkerheten kan därutöver förväntas öka, eftersom de intagna inte skulle ha rätt till ett statligt bekostat rättsligt biträde vid en sådan prövning.

I stället för att sänka tröskeln för att skjuta upp villkorligt medgiven frihet bör frågan hanteras genom att Kriminalvårdens föreskrifter om vad som utgör särskilda skäl förtydligas. En sådan lösning skulle bidra till en mer förutsägbar och rättssäker bedömning, utan att rubba balansen i det nuvarande systemet.

⁵ Se utkastet s. 46.

*Den som döms till fängelse ska avtjäna större andel av straffet innan han eller hon frigges,
Förslag 5.1*

Advokatsamfundet avstyrker utredningens förslag 5.1.

Advokatsamfundet ansluter sig till den bedömning som görs i utredningens avsnitt 12.8, nämligen att det inte finns tillräckliga skäl att öka den strafftid som ska avtjänas innan villkorlig frigivning. Det kan inte heller uteslutas att en reglering av aktuellt slag i stället skulle leda till negativa konsekvenser. Det finns samtidigt ett förslag som utökar prøvotiden efter villkorlig frigivning genom att den förlängs till två år. Ett sådant förslag framstår som mer ändamålsenligt, eftersom det inte minskar incitamenten till god skötsamhet under anstaltsvistelsen och inte heller medför samma risk för negativa konsekvenser som en förlängd anstaltstid skulle kunna innebära.

SVERIGES ADVOKATSAMFUND

Mia Edwall Insulander